

“ЎЗБЕКТЕЛЕКОМ” АЖДА БОШВАРУВ ҚАРОРЛАРИНИ ҚАБУЛ ҚИЛИШДА ЗАМОНАВИЙ АХБОРОТ ТИЗИМЛАРИДАН САМАРАЛИ ФЙДАЛАНИШ

Ш.Ш. Юсупов

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар маҳкамаси ҳузурида
Бизнес ва тадбиркорлик олий мактаби тингловчиси

Бугунги кунда тобора ривожланиб бораётган инновацион иқтисодиётда ҳар бир корxonанинг асосий мақсади бозорда барқарор фаолият юритиш ҳисобланади. Бунинг асосий шарты эса корxonанинг бошқарув услубларини такомиллаштириш, яъни корxона бошқарувига замонавий ахборот тизимларини татбиқ этиб, унинг натижасида барча иқтисодий ва молиявий фаолиятни самарали режалаштиришни ташкил этиш талаб этилади. Бунинг натижасида корxonанинг рентабеллиги 5-15 %га ошади ҳамда корxонадаги барча бизнес-жараёнлар ҳақида ўз вақтида қарор қабул қилиш орқали хатарларни камайтиришга эришилади.

Тадқиқот натижасига кўра бугунги кунда корxonаларда ахборот тизимини жорий этиш билан бевосита боғлиқ ижобий самара шундай тизимларни жорий этган қарийб 40 фоиз корxонада кузатилади. Ахборот тизимларини самарали жорий этиш ҳамда муваффақиятга эришиш учун, ахборот тизимини амалга ошириш бўйича қарор қабул қилиш босқичида автоматлаштирилган бизнес-жараёнларининг кўрсаткичлари тизимини ишлаб чиқиш ҳамда унинг ахборот тизимларига таъсирини баҳолаш лозим.

Корxonанинг бизнес-жараёнларини яхшилаш учун миқознинг сўровини қайта ишлаш муддатини қисқартириш ҳамда янги бизнес имкониятларини кўриб чиқиш имконини берувчи етарлича кўп ахборот тизимлари мавжуд. Бироқ баъзи ахборот тизимларини жорий этишда бошқа барча корxonалар амалга оширган фаолият асосида қарор қабул қилиш мумкин эмас. Таъкидлаш жоизки, бир томондан, жорий этилган ахборот тизимлари бизнес-жараёнларини оптималлаштириб, бизнеснинг қийматини оширади, бироқ, бошқа томондан корxonанинг сарф-харажатларини оширади.

Ушбу усулдан фойдаланиш корxonани автоматлаштириш сарф-харажатларини қисқартириш ва фойдаланилаётган ахборот тизимларидан даромадни ошириш имконини беради.

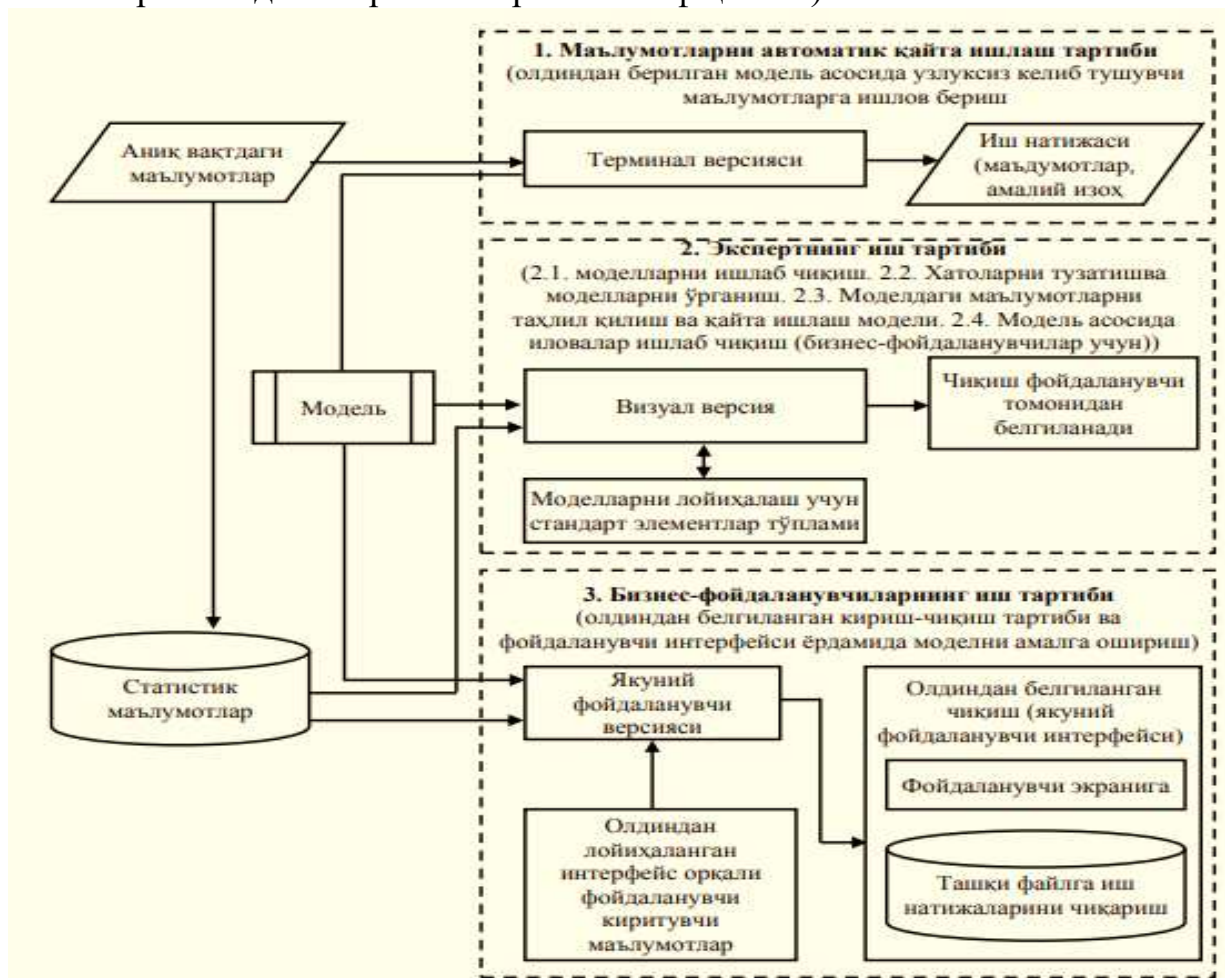
Тадқиқот натижасида 3.1-расмда ахборот тизимининг ҳаёт даври давомидаги харажатлар ва улардан фойдаланиш самараси келтирилиб, унда ахборот тизимлари функцияларининг мақсади, қўлланиш соҳаси ва сифат хусусиятларини акс эттирувчи сифатнинг асосий вазифавий мезонларини

боис, бу босқичда, хусусан, корхоналар ҳақида фикр билдирилса, одатда сифатли прогноз кўрсаткичларини кўрсатиб ўтиш зарур.

Олиб борилган тадқиқотларимиз натижасида юқоридагиларни ҳисобга олган ҳолда “Ўзбектелеком” АЖда бошқарув қарорларини қабул қилишни кўллаб-қувватлаш модели ва усулларни амалга оширишда ахборот тизимларининг иш тартиби таклиф этилди (3.2-расм).

Унга кўра, бошқарув жараёнларида қабул қилинган қарорларнинг тури ва ишлаб чиқариш тизимида ишлашнинг йўлларига қараб, тизимда бир нечта усуллар амалга оширилади:

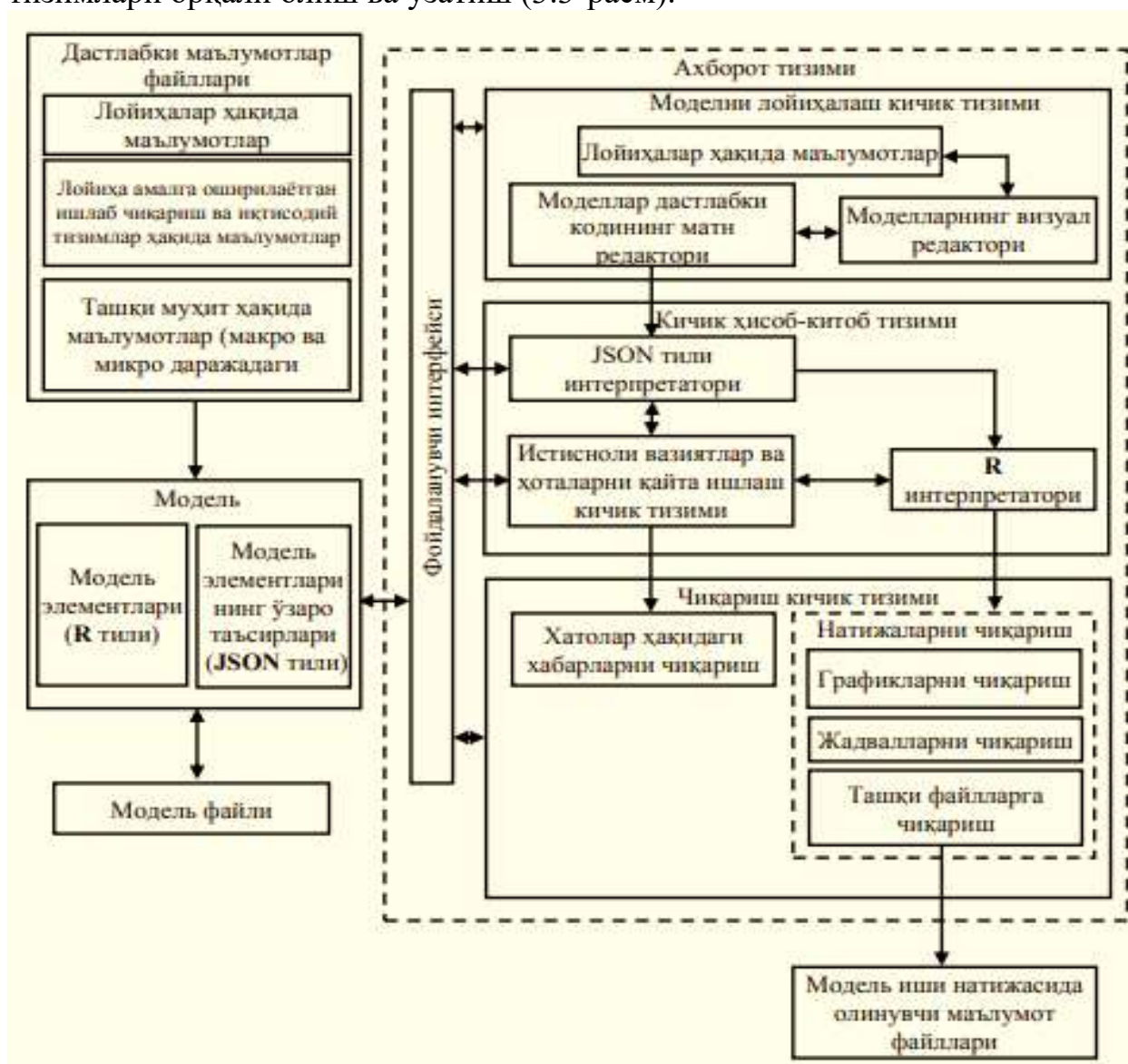
- автоматик режим (ахборот тизимлари инфратузилмаси билан маълумотлар даражасида мулоқот);
- эксперт режими (ахборот тизимлари инфратузилмасидан маълумотларни олиш ҳамда моделдаги жараён ва ечимларни ўрганувчи фойдаланувчи билан ишлаш);
- бизнес фойдаланувчиси режими (ахборот тизимлари инфратузилмасидан маълумотларни олиш ва модель бўйича ҳисоб-китоблар асосида тайёр ечимларни таклиф қилиш).

2-расм. “Ўзбектелеком” АЖда бошқарув қарорларини қабул қилишни қўллаб-қувватлаш модели ва усулларни амалга оширишда ахборот тизимларининг иш тартиби

Иш тартиби, қўлланилувчи ечим ва ҳисобларни ташкил этиш усулидан катъий назар (яъни қатламли, параллел, кетма-кет), энг муҳим вазифалар ҳисобланади ва улар қуйидагилардан иборат бўлади:

- қарорлар қабул қилиш жараёнида иштирок этувчи ахборот тизими элементлари ўртасидаги ўзаро таъсирни ташкил этиш; модел орқали ҳисобланган маълумотларни автоматлаштирилган ахборот тизимлари орқали олиш ва узатиш (3.3-расм).

3-расм. “Ўзбектелеком” АЖнинг ишлаб чиқариш тизимида бошқарув қарорларини қабул қилишни қўллаб-қувватлаш модели ва усулларини амалга ошириш учун ахборот тизимининг тузилмавий

диаграммаси²

Ушбу тизимда маълумотларни автоматлаштирилган ахборот тизимлари орқали алмашиш усули - танланган қарор, яъни ўзгарувчан қийматлар, модель блоклари орасидаги боғланиш, оралиқ файллар, маълумотлар базасидаги ёзувлар ва ҳоказоларга боғлиқ равишда амалга оширилади.

Шу ўринда айтиш жоизки, корхонада жорий этилган ахборот тизимларининг самарадорлигини баҳолаш муаммоси иқтисодчиларнинг диққат марказида бўлиб келган. Бунинг сабаби шундаки, ушбу тизимларни яратиш ва жорий этиш учун инвестициялардан фойдаланувчи сармоядорлар ҳамда корхоналар уларнинг самарадорлигини, инвестицияларни қоплаш муддатини ва олинган молиявий, моддий ва бошқа турдаги инвестицион ресурсларни қайтариш шартларини баҳолаши лозим.

Берилган самарадорлик ҳисоб-китоблари учун бир ёки бир неча усул, шунингдек айрим кўрсаткичлардан фойдаланиш ўзига хос маълум шароитларга боғлиқ. Ушбу ҳолатда қуйидагилар бўлиши мумкин:

- корхона тури, бошқарув даражаси ва инвесторлар талаблари билан боғлиқ умумий ҳисоб-китоб мақсадлари;
- лойиҳалар самарадорлигини ҳисоблашда фойдаланилган дастлабки маълумотларни олиш имконияти;
- иқтисодиётда давом этаётган инфляция жараёнларининг аҳамияти;
- самарадорликни ҳисоблашда иштирок этувчи мутахассисларнинг тайёргарлиги ва малакаси.

Амалиётда лойиҳаларнинг самарадорлигини баҳолаш учун статик ва динамик усулларни танлаш муайян нуктада ўз вақтида ишлаб чиқилган бир қатор шартларга боғлиқ. Бундай ҳолатда лойиҳалар самарадорлигини тезкор ва тахминий баҳолашга эҳтиёж, шунингдек самарадорлик ҳисоб-китобларида ишлатиладиган лойиҳа харажатлари бўйича тахминий ва базавий маълумотларнинг мавжудлиги бўлиши мумкин.

Хулоса ўрнида айтганда, самарадорликнинг иқтисодий баҳосини олиш учун аввало имтиёзли нисбий баҳолаш усулларидан фойдаланиш тавсия этилади. Ушбу усуллар ERP тизимларини жорий этиш бўйича турли лойиҳаларни солиштиришга имкон беради, шунингдек замонавий шароитларда долзарб бўлган пулнинг вақт қийматини ҳисобга олган ҳолда энг тўғри баҳолашни таъминлайди. Ушбу усул ёрдамида индикаторларни ҳисоблашда лойиҳа учун пул оқимини яратиш лозим бўлади.

² Тадқиқотларда асосида муаллиф томонидан тузилган

Фойдалангилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 11 сентябрдаги “Ўзбекистон-2030” Стратегияси тўғрисидаги ПФ-158-сон Фармони.
2. Арипов А.Н. Ахборот коммуникациялар соҳасида бошқарув тизимини такомиллаштириш муаммолари. Иқтисод фанлари номзоди илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертация автореферати.
3. <http://www.lex.uz> - Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари миллий базаси.
4. <https://uztelecom.uz/ru-> “Узбектелеком” АК расмий веб сайти.